

Voorstelling boek
Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw
Guy Schrans

Woensdag 9 december 2009, 18 u., Liberaal Archief

Beste collega

Ik ben nog voldoende jurist gebleven om een onderscheid te kunnen maken tussen de naakte werkelijkheid en de innemende welwillendheid van uw voorstelling.

Omdat u een tot over de oceaan gewaardeerd vaandeldrager bent van de alom erkende “Gentse historische school” hecht ik aan uw gunstige beoordeling een doorslaggevend belang. Ook onze toehoorders en de toekomstige lezers van het boek zullen door uw woorden zijn gerustgesteld.

Ik richt me nu tot de mediëvist in u. Hoewel er in onze Sint-Niklaaskerk 13de-eeuwse steenhouwersmerken werden ontdekt, lijkt het weinig waarschijnlijk dat er tijdens de middeleeuwen vrijmetselaarsloges te Gent bestonden. En het is maar beter zo vermits ik helemaal niet in staat zou zijn om geschreven documenten van toen te lezen, laat staan om er iets over te schrijven. In oud schrift is de 18de eeuw zowat mijn uiterste grens.

Geachte vergadering

Er zijn natuurlijk nog andere redenen waarom ik me thuis voel in vooral de tweede helft van de 18de eeuw. Ik bedoel vanzelfsprekend het geestelijk klimaat waarin de stad toen baadde - met de *Aufklärung (les Lumières)* die onze vermolmde ramen opengooide op de wijde wereld van de ideeën en van de mensen, de drang naar innovatie van onze eerste textielondernemers, de democratische gezindheid van het Gentse stadsbestuur van toen die contrasteerde met de privileges en het conservatisme van de clerus en van de meeste leden van de adel, ook de kosmopolitische sfeer van een stad die in de volle welsprekendheid van het woord de hoofdstad van het graafschap Vlaanderen was en de meest welvarende stad van de Oostenrijkse Nederlanden.

Ook toen was Gent een bruisende, leuke, gezellige stad - althans voor wie voldoende bemiddeld was om ervan te kunnen profiteren. De helft van de bevolking leefde inderdaad beneden wat men thans killig de armoedegrens noemt. Ik wil niet de weg der treurnis opgaan, maar we moeten beseffen dat *le siècle des Lumières* niet voor iedereen het licht deed schijnen in de duisternis van hun levenswandel.

Ik kan er enigszins over meespreken vermits mijn voorvader Joannes Schrans tussen 1775 en het begin van de 19de eeuw te Gent binnenschipper was en in de Heilig-Kerstparochie woonde. Zijn gezin leefde vermoedelijk boven de armoedegrens omdat er toen veel werk was voor binnenschippers. De aloude exclusieve rechten van de erfelijke “vrije schippers” van Gent werden in die periode inderdaad drastisch afgebouwd zodat iemand die (zoals mijn voorvader) in 1746 als burger van Maastricht werd geboren, bij ons zijn beroep vrij mocht uitoefenen. Bovendien was Gent sedert het graven van de Coupure in 1753 de *incontournable* flessenhals voor alle commercieel trafiek tussen onze enige effectieve toegang tot de zee, de haven van Oostende, en het rijke binnenland - over de Schelde, de Leie en wat nog overbleef van de Lieve, de Sassevaart, de Moervaart en het Stekene Vaardeken.

Joannes Schrans was als binnenschipper te vaak uithuizig om lid te worden van een Gentse vrijmetselaarsloge, zo dit hem al had aangesproken. Er bestonden toen te Gent inderdaad zeker twee, waarschijnlijk drie, Nederlandstalige loges met een zg. “democratische” samenstelling. Van één van deze loges was een ándere voorvader vermoedelijk wél lid. Hij woonde in het Gentse Sint-Pietersdorp (waar we vandaag overigens zijn samengekomen) en was garentwijnder in een ambachtelijk bedrijf aan het Huidevetterken. Ik laat u zijn identiteit zélf in het boek ontdekken.

Ik vertel u dit alles om erop te wijzen dat Gent in die tijd een *unicum* was in de vrijmetselarij van de Oostenrijkse Nederlanden. In géén andere stad bestonden loges met een uitsluitend “democratische” samenstelling. In géén andere stad waren er Nederlandstalige loges.

De 2de helft van de 18de eeuw was bovendien een tijdperk van contrasterende werkelijkheden. Naast de meer dan 50 % armen en hulpbehoevenden, de 35 à 40 % ambachtslieden, klerken, onderwijzers, kapelaans, pruikenmakers, suikerbakkers, plafonneerders, soldaten en winkeliers bestond er een vermogende bovenlaag van adel en hogere burgerij die vaak heer en meester was in de overige Gentse loges (welke uitsluitend in het Frans arbeidden). Bij het raadplegen van het boek zult u vaststellen dat drie prinsen, twee markiezen, tien graven, vier burggraven, twaalf baronnen, drie ridders en talrijke niet-getitelde edellieden lid waren van een Gentse loge - zonder de drie adellijke priesters (waaronder twee kanunniken) te vergeten die zich op de kolommen bij hen voegden. Ook de meeste kolonels-bevelhebbers van de nationale regimenten in dienst van Oostenrijk werden lid van een vrijmetselaarsloge te Gent. En de toekomstige veldmaarschalk en universeel gevierde auteur prins Charles Joseph de Ligne werd in 1769 in een Gentse loge tot de vrijmetselarij geïnitieerd.

Bestond er tussen deze vrijmetselaars van uiteenlopende pluimage enige band van broederschap, enig gelijkheidsgevoelen? Waarschijnlijk wél in de lyrische symboliek van de tempelarbeid. Maar buiten de tempel hernam iedereen zijn “metalen”, m.a.w. zijn rang en stand. Ik citeer in het boek enkele ontzuochterende teksten die zulks bevestigen.

Tussen die twee contrasterende werelden waren de Gentse loges toch in hoofdzaak bevolkt door solide Gentse poorters die de bakens naar een nieuwe wereld hebben verzet in de politiek, het openbaar ambt, de nijverheid, de wetenschap, het onderwijs, de schilder- en bouwkunst, de kunstambachten, het toneel - zelden in de letteren, vermoedelijk omdat de Gentenaar meer *visueel* is dan *literair*. Velen onder hen speelden nog een markante rol tijdens de eerste decennia van de 19de eeuw - een eeuw waarin ik me overigens veel minder thuis voel wegens de mensonterende sociale toestanden die gecreëerd, minstens gedoogd, werden door de ondankbare erfgenamen van een nochtans verfrissende, stimulerende achttiende eeuw voor wie ieder mens belangrijk was geworden.

Over Gentse vrijmetselaars van de 19de eeuw zal ik dus géén boek schrijven. U zult het moeten stellen met wat u straks in handen krijgt.

Guy Schrans